

УДК 811.133.1:81'276.12

ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМОВНОЇ МОВИ У ФРАНЦУЗЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Андрій Білас

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76025*

Розглянуто проблематику визначення французької розмовної мови. Проаналізовано різні підходи до трактування цього феномену у французькому мовознавстві. Окреслено питання французької розмовної мови у площині дихотомій: розмовне–усне, розмовне–писемне, неправильне–правильне. Визначено французьку розмовну мову як мовний рівень/регістр, усну форму та функціональний різновид загальнонародної мови зі своїми соціально маркованими підвидами.

Ключові слова: французька розмовна мова, мовний рівень, регістр, усна мова, стиль мовлення, “неправильна” мова.

З огляду на тенденцію зближення усного та розмовного типу мовлення в усіх літературних мовах, особливо виражену в сучасній французькій мові, *актуальною* є проблема вивчення французького живого мовлення в усіх його аспектах. Інтерес лінгвістів до спонтанного мовлення, його типових складників є цілком природним, оскільки абсолютна більшість мовних змін виникає саме в усному мовленні. Тому найбільш суттєвим сьогодні постає вивчення розмовного мовлення, чи не найменш дослідженої категорії французького мовного простору в лінгвістичному, стилістичному і перекладознавчому аспектах, що й визначило *актуальність* теми дослідження.

Наша мета – визначення поняття розмовного мовлення у французькій лінгвістиці. Об'єкт дослідження – категорія розмовного мовлення.

Предметом наукової розвідки є поняттєве навантаження категорії розмовного мовлення у французькому мовознавстві.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше зроблено спробу проаналізувати проблематику визначення розмовного мовлення у французькому мовознавстві.

У сучасному мовознавстві поняття “розмовної мови”, яке є синонімом “розмовного мовлення” та “розмовного стилю мовлення”, ґрунтується, головню, на визнанні деяких інваріантних чинників.

Мовознавці по-різному підходять до визначення поняття “розмовна мова”. За основу дефініціювання цього феномена беруть, зазвичай, ті риси розмовної мови, які найточніше відповідають завданням конкретних досліджень. Відсутність єдиного визначення сутності поняття “розмовна мова” свідчить про багатосторонність, багатоаспектність та багатофакторність цього явища. Цей обов'язковий компонент будь-якої мови став предметом багатьох наукових праць, зокрема, Т. Винокура, В. Девкіна, Є. Земскої, О. Лаптевої, О. Сіротініної, Ю. Скребньова, В. Хомякова та ін. Різні

аспекти французької розмовної мови вивчали Ш. Баллі, С. Бланш-Бенвеніст, Ф. Гаде, П. Гіро, П. Мерль, Н. Портнова, А. Ріго, О. Соважо, В. Соколова, О. Соломарська, Н. Шигаревська та ін.

Докладніше розглянемо поняття розмовної мови у трактуванні французьких дослідників. У плані визначення функцій розмовної мови, зазвичай, виходять з того, що її основні функції спрямовані на забезпечення безпосередніх потреб повсякденного спілкування людей. Звідси й випливає обмеження функціонування розмовної мови рамками повсякденно-побутової комунікативної сфери.

Оскільки ж у площині усного різновиду етномови функціонують й інші форми – від суворо нормованих чи кодифікованих до просторіччя й арго, то поняття “розмовності”, зазвичай, асоціюється з різним ступенем “зниженості”, нелітературності, неправильності на різних рівнях мови (фонетичному, словотвірному, граматичному, лексико-семантичному) на противагу нормованості, “престижності”, правильності власне літературного мовлення.

Одним із перших, хто визнав особливості розмовної мови сферою мовознавчого аналізу, був М. Коен, започаткувавши теоретичне освоєння цього мовного феномена в складі інших соціофункціональних різновидів французької мови [1, с. 39].

Г. Фрей у праці *La grammaire des fautes* наголосив, що розмовна мова має стати основою досліджень, оскільки основні потреби найліпше виявляються в розмовній мові, яка є спонтаннішою і якій менше заважають традиції, ніж писемній мові [10, с. 36]. У мовознавчих працях часто вживають терміни “розмовний стиль” і “розмовні стилі”, що наводить на думку про розмовний архістиль та його стилі чи підстили: фамільярний, просторічний і арготичний. Це положення підтверджують також французькі лінгвісти [3, 4, 11–13, 18, 20], які замість терміна “стиль” на позначення розмовної мови часто послуговуються поняттями “рівень” чи “регістр”.

Не досить чітко окресленими є відмінності розмовної мови від нелітературних утворень, як, наприклад, розмовно-просторічного, просторічного й арготичного різновидів мовлення, адже лексичне наповнення розмовного мовлення може набувати різного нелітературного маркування від фамільярного до арготичного.

Як відомо, французьку розмовну мову традиційно поділяють на два різновиди: літературно-розмовний і фамільярно-розмовний, хоча між ними інколи на практиці важко визначити чітке розмежування. Фамільярно-розмовний допускає використання деяких ненормативних фонетичних, граматичних та лексико-фразеологічних елементів і вирізняється чинником загальноосвітнього рівня його соціокультурного носія.

Водночас А. Ріго впевнений, що французька розмовна мова (*français parlé*) позначає не лише французьку просторічно-розмовну (*français parlé populaire*), “вільну” (*relâché*) мову, а також фамільярний (*français parlé familier*) з одного боку та правильний і дуже правильний різновиди французької розмовної мови [18, с. 9]. Отже, основним критерієм визначення *français parlé* лінгвіст вважає спонтанність, диференціюючи її за ознакою соціально-стилістичної маркованості французького узусу.

Тому теза Ш. Баллі про чітке протиставлення загальної мови розмовній мові чи фамільярному мовленню [2, с. 203] сьогодні викликає певні питання, оскільки загальна мова пересічного франкофона насичена саме елементами розмовної мови, що, проте, не робить можливим ототожнення розмовної мови із загальною мовою, які перебувають

у родо-видових відношеннях, де загальна мова є архівовою, а розмовне мовлення – лише її різновидом чи стилем.

Про соціальний статус розмовного мовлення засвідчує також П. Рівен, визначаючи два основні його параметри: часовий і просторовий [19, с. 52]. Ще в 70-х роках мовознавець використовував термін “розмовно-писемна мова” у значенні “уснорозмовна писемна мова”, засобами якої послуговуватимуться для написання статей, підручників тощо. Ж. Дюбуа, Г. Жуанон і Р. Ладан у *Grammaire française* [8, с. 163] на тлі розмовної мови розрізняють його різновиди: фамільярне мовлення, просторіччя й арго. Такої соціально-комунікативної позиції щодо проблем диференціації французької розмовної мови дотримуємося й ми.

Провідну роль у дослідженні французької розмовної мови відіграють праці К. Бланш-Бенвеніст, наприклад: *Le français parlé. Transcription et édition* (у співавторстві з К. Жанжан), *Le Français parlé: études grammaticales* (із М. Більже, Ш. Руже і К. Ван ден Ейнде), *Approches de la langue parlée en français, Choix de textes de français parlé* (із Ш. Руже і Ф. Сабіо), *Le français. Usages de la langue parlée* (із Ф. Мартеном).

У французькій мовознавчій традиції термін “oral spontané” (“усний спонтанний”) не дуже поширений, що не можна сказати про “*français parlé*”. У працях про розмовне мовлення (*langage parlé*) воно швидше визначене термінами *populaire* (просторічне) (П. Гіро), *familier* (фамільярне), *non conventionnel* (нетрадиційне) (А. Рей), *non standard* (нестандартне), *informel* (неформальне) [5, с. 21] на підставі соціально-детермінованого підходу до трактування мовлення.

К. Бланш-Бенвеніст і К. Жанжан у праці *Le Français parlé. Transcription et édition* [4] виступають проти поверхневого емпіричного ставлення до розмовної мови, зокрема до французької: “Коли переглянути праці щодо *français parlé* з початку ХХ століття (до 70-х років. – А. Б.), то вражає наполегливість декількох великих міфів, створених для того, щоб “відділити” те, що називають “*français parlé*”, від мови загалом. *Le français parlé* виокремлюють то для засудження, то для піднесення. Розмовну мову часто приєднують до просторіччя, відриваючи від законної французької мови. На розбіжностях термінів “усне мовлення” і “просторічне мовлення” наголошує П. Мерль [17, с. 246], адже використовувати засоби усного мовлення не означає “занурюватися” у простонародний узус, завдяки якому розвивається загальна мова.

Називаючи джерелом інновацій та консерватизмів (архаїзмів. – А. Б.), її ізолюють у часовому вимірі. Різке протиставлення розмовного писемному розташовує перше далеко від другого. Надмірне номінування різними ярликами і “рівнями” дає змогу включати розмовну мову лише до певних видів мовлення, викидаючи з інших [4]. Позитивно сприймаючи наведені вище твердження К. Бланш-Бенвеніст і К. Жанжан, не погоджуємося з тезою, що всі виокремлення розмовної мови головно відбувалися та відбуваються без попереднього серйозного вивчення, адже й тогочасні (Л. Сенеана, А. Боша, Ш. Баллі, П. Гіро, А. Доза), і сучасні (Е. Береговської, Ф. Гаде, П. Мерля, А. Семіва) наукові розвідки містять достатній фактичний матеріал.

Ще Ш. Баллі справедливо наголошував, що власне живе розмовне мовлення повинно бути основним об’єктом будь-якого статичного вивчення мови. Важливими є не лише сама розмовна мова як така, а ті відкриття, які зроблять мовознавці, якщо вичитимуть її глибоко і ґрунтовно [14, с. 163].

К. Бланш-Бенвеніст, розвиваючи теорію розмовної мови, у праці *Approches de la langue parlée en français* [3] справедливо акцентував увагу на зміні типів аналізу розмовного мовлення завдяки застосуванню технічних засобів, що дало змогу відійти від класичних забобів, спрямованих проти розмовного мовлення, яке вважали “неправильним”, просторічним і простонародним, зачислюючи його лише до сфери спілкування простого народу, у чому відчувався класовий підхід до диференціації мовленнєвих засобів, що аж ніяк не співвідноситься з сучасними мовознавчими теоріями на підставі прагматики, когнітивістики та дискурсології.

Положення про “неправильність” розмовного мовлення підтверджує також Л. Мелі [16, с. 55], що свідчить про певною мірою однобокий підхід до його визначення. Для непосвяченого розмовна мова, особливо синтаксис, має також репутацію “перевізника помилок”.

П. Капо і Ф. Гаде вважають французьку розмовну мову (*français parlé*) синонімом усного мовлення (*le français oral*) [6, с. 129], що часто простежуємо також і в працях інших французьких дослідників цього феномена. Трактуючи французьку розмовну мову усним мовленням, Ф. Гаде і Е. Герен наголошують на важливості врахування його ситуативної ознаки та відносної (фізичної та / або символічної) близькості комунікантів [11, с. 7]. А деякі лінгвісти (Ф. Гаде, К. Бланш-Бенвеніст та ін.) номінують французьку розмовну мову ще як “*ordinaire*” [13].

Д. Фатьє, вивчаючи питання зникнення граматичного роду на матеріалі креольського різновиду французької розмовної мови, назвав розмовну мову терміном “*койне*” [9, с. 144], мабуть, на підставі територіально-соціального критерію.

Якщо О. Соважо, який зосереджує увагу на дослідженні співвідношення розмовної і писемної форм французької розмовної мови (*français parlé*), наводить на думку про її композитний характер [20, с. 177], то Р. Шоденсон – на її варіативний поліморфізм [7, с. 89], що певною мірою критикує Ф. Гаде [12, с. 159]. Відповідно, І. Легліз та Г. Ледежен підтверджують тезу про тенденцію розглядати будь-яку мовну варіативність у корпусі французької розмовної мови як “неправильну” стосовно норми французької стандартної мови [15, с. 11].

Протистояння літературної норми і розмовно-просторічного способу висловлювання загалом не означає, однак, що окремі елементи мови з просторічним забарвленням не можуть бути використані в літературно-нормованому комунікуванні. Такі стилістично знижені вербальні засоби надають мовленню комуніканта багатий матеріал для образного й емоційно-оцінного способів висловлювання. Саме завдяки мовленнєво-функціональним особливостям частина стилістично знижених лексем переходить у щоденну мову пересічних франкофонів (напр., *amadouer, abassourdir, arlequins, camelot, chantage, dupe, gueux, jargon, mouchard, pègre, polisson, roulotte, truc*).

Тому існує тенденція не розмежовувати арготичну, просторічну і фамільярну лексику на тлі розмовного мовлення, що простежується також у разі укладання спеціальних словників та в їхніх назвах. Зокрема, Ф. Карадек видав словник *N'ayons pas peur des mots* (1988), а Ж. Селлар і А. Рей – *Dictionnaire du français non conventionnel* (1991).

Отже, однією з особливостей функціонування сучасної французької мови є активізація взаємодії між книжним і розмовним варіантами літературної мови, з одного боку, та вплив просторіччя й арго на розмовну мову, – з іншого. І головню соціально-

психологічні та мовленнєві чинники призвели до того, що розмовна мова вийшла за рамки побутової комунікативної сфери.

Аналіз франкомовних наукових праць у галузі розмовної мови уможливило висновок про різні підходи до визначення цього неоднозначного явища. Основні дискусії відбуваються в площині таких дихотомій: розмовне–усне, розмовне–писемне, розмовне–просторічне, розмовне–фамільярне, неправильне–правильне. Звідси випливає, що французька розмовна мова – це мовний рівень або реєстр; усна форма загальнонародної мови, яка слугує засобом ситуативного спілкування як на побутовому, неформальному, так і на офіційному рівнях; функціональний різновид французької мови з соціально маркованими підвидами (розмовно-фамільярним, розмовно-просторічним, розмовно-аргоїчним), які можуть стати предметом окремих лінгвістичних і, особливо, перекладознавчих досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чекалина Е.М. Язык современной французской прессы: лексико-семантические аспекты / Е. М. Чекалина. – Л. : Изд-во Ленинград. у-та, 1991. – 168 с.
2. Bally Ch. Traité de stylistique française / Ch. Bally. – Deuxième édition. – Premier volume. – P. : Heidelberg, 1921. – 350 p.
3. Blanche-Benveniste C. Approches de la langue parlée en français / Claire Blanche-Benveniste. – P. : Ophrys, 2000. – 164 p.
4. Blanche-Benveniste C. Le français parlé : Transcription et édition C. Blanche-Benveniste, C. Jeanjean. – P. : Didier Erudition, 2000. – 264 p.
5. Blanche-Benveniste C. Français parlé-oral spontané: quelques réflexions / C. Blanche-Benveniste, M. Bilger // Revue française de linguistique appliquée. – 1999. – Vol. IV-2. – P. 21–30.
6. Cappeau P. Où en sont les corpus sur les français parlés? / P. Cappeau, F. Gadet // Revue Française de Linguistique Appliquée. – 2007/1. N 121. – P. 129–133.
7. Chaudenson R. Vers une approche panlectale de la variation du français / R. Chaudenson, R. Mougeon, E. Beniak. – P: Didier Erudition, 1993. – 139 p.
8. Dubois J. Grammaire française / J. Dubois, G. Jouannon, R. Lagane. – P. : Larousse, 1961. – 175 p.
9. Fattier D. Français parlé au XVIIe siècle et créoles français: hypothèses sur la disparition du genre grammatical // Linx. – № 57. – 2007. – P. 145–153.
10. Frei H. La grammaire des fautes: introduction à la linguistique fonctionnelle / Henri Frei. – Genève-Paris : Slatkine, 1982. – 317 p.
11. Gadet F. Introduction / F. Gadet, E. Guerin // Linx. – N 57. – Études de syntaxe: français parlé, français hors de France, créoles. – 2007. – P. 7–12.
12. Gadet F. La variation de tous les français / F. Gadet // Linx. – 2007. – № 57. – P. 155–164.
13. Gadet F. Le français ordinaire. – P. : Armand Colin, 1989. – 192 p.
14. Henry A. Bally (Charles). Linguistique générale et linguistique française / A. Henry // Revue belge de philologie et d'histoire. – 1946. – Vol. 25. – № 1. – P. 163–165.
15. Léglise I. Variations syntaxiques dans le français parlé par des adolescents en Guyane et à la Réunion: témoignages de périphéries / I. Léglise, G. Ledegen // Variations au coeur et aux marges de la sociolinguistique / P. Lambert, A. Millet, M. Rispail et C. Trimaille – Paris : L'Harmattan, 2007. – P. 95–106.
16. Melis L. Le français parlé et le français écrit, une opposition à géométrie variable / L. Melis // Romanesque. – 2000. – Vol. 25. – № 3. – P. 56–66.

17. *Merle P.* Le Français mal-t-à-propos / Pierre Merle. – P. : L'Archipel, 2007. – 253 p.
18. *Rigault A.* Avant-propos / A. Rigault // La grammaire du français parlé / Sous la direction d'André Rigault. – P. : Hachette, 1971. – P. 5–11.
19. *Rivenc P.* Lexique et langue parlée // La grammaire du français parlé / Sous la direction d'André Rigault. – P. : Hachette, 1971. – P. 51–69.
20. *Sauvageot A.* Analyse du français parlé / Aurelien Sauvageot. – Paris : Hachette, 1972. – 189 p.

Стаття надійшла до редколегії 04.03.2012

Прийнята до друку 20.03.2012

THE DEFINITION OF COLLOQUIAL LANGUAGE IN FRENCH LINGUISTICS

Andriy Bilas

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Shevchenko St., 57, Ivano-Frankivsk, 76025*

The article deals with the problems of defining colloquial French. The various approaches to the interpretation of this phenomenon in French linguistics are analysed. The issue of colloquial French in terms of dichotomies “colloquial” – “oral”, “colloquial” – “written”, “incorrect” – “correct” is outlined. Colloquial French is determined as a language level / register, an oral form and a functional variant of common language with its socially marked subtypes.

Key words: colloquial French, language level, register, spoken language, functional style, “incorrect” language.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ РАЗГОВОРНОГО ЯЗЫКА ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ

Андрей Билас

*Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника,
ул. Шевченко, 57, г. Ивано-Франковск, 76025*

Рассмотрено проблематику определения французской разговорной речи. Проанализировано различные подходы к трактовке этого феномена во французском языкознании. Определено вопросы французского разговорного языка в плоскости дихотомий: разговорное–устное, разговорное–письменное, неправильное–правильное. Французский разговорный язык определено как языковой уровень / регистр, устная форма и функциональная разновидность общенародного языка со своими социально маркированными подвидами.

Ключевые слова: французский разговорный язык, языковой уровень, регистр, устная речь, стиль речи, “неправильный” язык.